

L'Escola Normal del Magisteri Primari de Barcelona: 1939, *anno zero*

Francisco Morente Valero*

Quan es fa balanç de les conquestes del règim nascut el 14 d'abril de 1931, s'acostuma a citar -i amb raó- l'esforç realitzat en el terreny de l'ensenyança, especialment en allò que fa referència a l'ensenyament primari. No va ser només l'ambició projecte -tan sols realitzat en part- de construccions escolars i de contractació de milers de nous mestres per tal de reduir les elevades taxes d'analfabetisme que hi havia al país, sinó també -i de forma molt prioritària- l'intent de renovar profundament tant les estructures organitzatives del Ministeri d'Instrucció Pública (reforma democràtica de la Inspecció, del Consell d'Instrucció Pública i dels Consells Provincials d'Ensenyament Primari) com el tipus d'ensenyament que es practicava a les escoles públiques¹.

* Francisco Morente Valero és doctor en Història Contemporània, professor de secundària i professor associat del Departament d'Història Moderna i Contemporània de la UAB; autor dels llibres *Tradición y represión. La depuración del Magisterio de Barcelona (1939-1942)*, Barcelona: PPU, 1996, i *La Escuela y el Estado Nuevo. La depuración del Magisterio Nacional*, Valladolid: Ambito ediciones, 1996.

Adreça professional: IB Joan Miró. C/ Verge de Montserrat s/n. 08940 Cornellà.

Per a molts dirigents republicans, els i les mestres havien de constituir un veritable escut en defensa del règim, i és per això, convençuts com estaven de la insubstituïble capacitat de l'escola com a instrument per socialitzar democràticament i política els infants, que no van estalviar esforços per formar una nova generació de docents compromesos amb els valors de la democràcia i la república, i capaços d'endegar un il·lusionat projecte de modernització pedagògica d'una amplitud com mai abans no s'havia intentat a Espanya.

L'instrument legal per fer factible aquest supòsit va ser el decret del «Ministerio de Instrucción Pública» de 29 de setembre de 1931, que reformava els estudis de Magisteri i anul·lava el «Real Decreto» de 30 d'agost de 1914 pel qual s'havia regit fins aleshores la formació dels mes-

-
- (1) Són in comptables les obres que han abordat les reformes educatives a l'època republicana; a tall d'exemple es poden citar algunes de les que han esdevingut referències clàssiques en aquesta qüestió: C. LOZANO SEIJAS (1980); *La educación republicana*. Barcelona: Universidad de Barcelona; A. MOLERO PINTADO (1977); *La reforma educativa de la Segunda República Española. Primer bienio*. Madrid: Santillana; M. PÉREZ GALÁN (1988) *La enseñanza en la Segunda República*. Madrid: Mondadori (ed. original de 1977); M. de PUELLES BENÍTEZ (1980); *Educación e ideología en la España contemporánea (1767-1975)*. Barcelona: Labor; i M. SAMANIEGO BONEU (1977); *La política educativa de la Segunda República durante el Bienio Azañista*. Madrid: C.S.I.C.

tres². El pla de 1931, o «Pla Professional», ha estat analitzat en altres ocasions³, per la qual cosa no caldrà fer-ne una exposició detallada. Sí que convé, però, recordar les seves característiques més destacades. La novetat més important era l'exigència del títol de batxiller per poder accedir als estudis de Magisteri, els quals tenien una durada de quatre anys: tres cursos a la Normal (amb assignatures fonamentalment de didàctica i pedagogia -que al pla de 1914 eren inexistents-, mentre que els coneixements culturals se suposaven adquirits al Batxillerat) i un més de pràctiques (com a alumne-mestre o alumna-mestra) en una escola pública sota la supervisió del professorat de la Normal i de la Inspecció; finalment s'havia de superar un examen global que donava accés directe a l'escala-

fó del «Magisterio Nacional»⁴. Per a qui hagués obtingut el títol segons el pla de 1914, l'accés al cos del Magisteri només era possible mitjançant la superació dels curssets de selecció que van substituir les tradicionals oposicions⁵ i que van tenir lloc els anys 1931, 1933, 1935 i 1936 (enca-

(2) Es poden trobar tots dos decrets a GUZMÁN, M. de: *Cómo se han formado los maestros. 1871 a 1971. Cien años de disposiciones oficiales*. Barcelona: Editorial Prima Luce, 1973.

(3) Vegeu, per exemple, CARBONELL i SEBARROJA, J.: *L'Escola Normal de la Generalitat (1931-1939)*. Barcelona: Edicions 62, 1977; GUZMÁN, M. de: *Vida y muerte de las Escuelas Normales. Historia de la formación del Magisterio Básico*. Barcelona: P.P.U., 1986; MILLÁN, F.: *La revolución laica. De la Institución Libre de Enseñanza a la Escuela de la República*. València: Fernando Torres editor, 1983; PÉREZ GALÁN, M.: *La enseñanza...* (cit.); RUIZ RODRIGO, C.: *Política y educación en la II República (Valencia 1931-1936)*. València: Universitat de València, 1993.

(4) La veritable oposició al cos de mestres es produïa amb l'examen d'ingrés a la Normal: s'oferaven molt poques places i les proves eren molt rigoroses, fet que generava un nombre de normalistes força reduït, però amb una formació inicial molt superior a la dels estudiants de Magisteri del «Pla de 1914»; tant el petit nombre de places disponibles com la dificultat de les proves d'accés van provocar nombroses queixes entre aquells que aspiraven als estudis de Magisteri i que no aconseguien ingressar-hi. Del rigor de les proves d'accés n'és una bona mostra el fet que a Cadis -el 1931- només hi hagués 19 aspirants i tan sols 7 obtinguessin plaça; una cosa semblant va succeir a Barcelona, i més concretament a la Normal de la Generalitat, on a la segona convocatòria (1932) es van presentar 36 candidats per cobrir 40 places, i només en van ser admesos 17 (aquesta seria la tònica en els anys següents). La qüestió va provocar un comentari a la *Revista de Escuelas Normales*, on s'afirmava, en relació a la convocatòria de 1931, que "En general se han cubierto menos de la mitad de las plazas, y hay Normal que sólo ha seleccionado a cuatro alumnos" [les dades de Cadis i la cita anterior a BENUÍ J. MORALES (1987) *Educación y política educativa en Cádiz durante la Segunda República (1931-1936). Análisis de la reforma*. Cadis: Diputació Provincial de Cádiz, pàg. 142. Les dades sobre la Normal de la Generalitat a J. CARBONELL i SEBARROJA *L'Escola Normal...* (cit.), pàg. 204].

(5) Segons el decret de 3 de juliol de 1931; la modificació en el sistema

ra que aquests últims es van interrompre pel començament de la Guerra Civil).

La premsa professional va acollir la reforma dels estudis de Magisteri amb entusiasme, mentre que la dreta i els sectors catòlics mostraven el seu més fort rebuig (el 1934 van presentar a les Corts una proposició de llei -que no va prosperar- que derogava el pla professional i significava el retorn al pla de 1914); entre els normalistes i els mestres, la recepció de la reforma va ser bona, però la seva aplicació pràctica va generar fortes controvèrsies donat que, de vegades, els interessos dels diferents col·lectius (normalistes del pla de 1914, normalistes del pla professional, cursetistes, mestres de l'escalafó, etc.) no eren coincidents.

d'accés al Magisteri era una necessitat indefugible per diversos motius; en primer lloc, la caòtica situació que es produí arran de les últimes oposicions convocades (el 1928) i que en 1931 encara no havia quedat resolta; però molt més per tal d'intentar *reciclar* els docents formats en plans antics tot forçant la seva preparació en aspectes didàctics i pedagògics (en la línia del pla professional). Per als problemes plantejats per les oposicions de 1928, vegeu les obres citades de PÉREZ GALÁN (pàgs. 42-43) i RUIZ RODRIGO (pàg. 96), també E. ORTEGA BERENGUER (1982) *La enseñanza pública en la II República, Málaga 1931*. Málaga: Universidad de Málaga, ps. 91-93. Sobre els cursets de selecció del Magisteri, vegeu també el llibre de RUIZ RODRIGO (p. 97-98).

L'Escola Normal de Barcelona durant la República i la Guerra Civil

Tot i que no és l'objectiu principal d'aquest article, no es pot deixar de comentar, ni que sigui breument, la trajectòria de l'Escola Normal de Barcelona durant els anys republicans i de contesa civil. Potser una de les qüestions que d'una forma més decidida caracteritza aquesta etapa és l'existència d'una altra Normal a Barcelona, en aquest cas dependent de la Generalitat de Catalunya⁶. La Normal de la Generalitat es va crear per un decret de 28 d'agost de 1931 i va començar a funcionar (tot aplicant el nou pla professional) el curs 1931-1932. La forma de seleccionar el seu professorat (els numeraris entre membres de l'escalafó de professorat de les Normals de l'Estat, els complementaris i especials a proposta del Claustre de la Normal i del Seminari de Pedagogia de la Universitat entre professionals de reconegut prestigi) va garantir una docència compromesa amb els corrents de renovació pedagògica més dinàmics que hi havia a Catalunya. Si hem de fer cas del que expliquen antics alumnes de la Normal de la Generalitat, la seva motivació per matricular-s'hi va ser el desig de fugir de la que

(6) Per al seu estudi, vegeu J. CARBONELL I SEBARROJA *L'Escola Normal...*, op. cit.

s'anomenà aleshores la Normal de l'Estat, on subsistien els antics mètodes i el professorat ancorat en el passat⁷. És difícil, amb la documentació disponible, fer una valoració seriosa sobre aquesta afirmació; això no obstant, val a dir que, a partir d'algunes referències indirectes, es podria pensar que efectivament les coses eren així. És evident que no n'hi havia prou amb el canvi de pla d'estudis per fer de les Normals centres model en la formació de mestres; s'ha de pensar que entre el professorat de les Escoles Normals (que alhora es formava a l'«Escuela Superior del Magisterio») hi havia funcionaris amb molts triennis de serveis i no sempre vinculats -ni disposats a fer-ho- amb els corrents de renovació pedagògica, per no parlar de la seva acceptació de l'Escola Unificada (*Einheitsschule*) que la reforma educativa republicana impulsava.

Un recorregut per les actes del claustre de la Normal de l'Estat durant els anys republicans deixa un cert regust més aviat ranci⁸; això no vol dir res, naturalment, però si ho relacionem amb altres dades (com les relatives a depuracions del professorat tant durant la guerra -per part republicana- com després -per part franquista-, de les quals es parlarà més endavant) la sensació inicial es reforça; i aques-

ta sensació no és altra que la d'un claustre (almenys en allò que fa referència al professorat numèric) catòlic, ideològicament conservador, de mentalitat funcional -en el sentit pejoratiu del terme- i escassament preocupat per les qüestions pedagògiques (o almenys, aquesta preocupació no queda reflectida a les reunions de claustre -però, si no, on s'havia de reflectir?).

Encara que la introducció del pla professional va suposar un canvi importantíssim a totes les Normals, en el cas de la de Barcelona, la veritable ruptura amb el passat es va produir en esclatar la Guerra Civil. L'estiu de 1936, la vida a la Normal transcorria amb normalitat i s'estava a punt de posar el punt final al curs acadèmic; el director de la Normal, Evaristo Vázquez⁹, formava part d'un dels tribunals dels cursos de selecció del Magisteri, i el 16 de juliol es va celebrar l'últim claustre en condicions de normalitat: no ha quedat constància del que s'hi va parlar, ja que

Barcelona (1934-1937) [en endavant, *ACTES DE CLAUSTRE (1934-1937)*]. Es troben a la Secretaria de l'Escola Universitària de Formació del Magisteri de la Universitat de Barcelona; agraeixo a la secretària del centre, Núria Rossich, les facilitats donades per a la consulta de tota la documentació relativa a l'antiga Escola Normal que serà citada en aquest article.

(7) *Ídem*. p. 197-199.

(8) *Actas de Claustro de la Escuela Normal del Magisterio Primario de*

(9) Ho va ser durant pràcticament tota l'etapa republicana; la seva última elecció s'havia produït en el claustre celebrat el 7 de març de 1936,

l'acta d'aquesta sessió mai no va ser transcrita¹⁰.

El claustre no va tornar a reunir-se fins al 16 d'octubre de 1936, però la seva composició tenia poc a veure amb l'anterior. Va presidir la sessió el "Delegado del Ministerio de Instrucción Pública", José Luis Sánchez Trincado (que era inspector d'Ensenyament Primari), i entre el professorat present només hi havia tres professors numeraris, dues professores especials i un professor auxiliar pertanyents al claustre de *preguerra*; també hi van participar "varios alumnos en representación de las dos agrupaciones de los mismos afiliadas a la FETE y a la sección de Maestros del Sindicato de Profesiones Liberales (CNT) invitados para (sic) asistir por el Director en atención a las presentes circunstancias"¹¹.

Era evident que "las presentes circunstancias" havien donat un tomb considerable a la situació dintre de la Normal. El nou director, Sánchez Trincado, comunicà al claustre que en el mes de setembre es va publicar a la

Gaceta "una disposición separando de sus cargos a diez y seis Profesores, entre numerarios y auxiliares" de la Normal de l'Estat¹², és a dir, la pràctica totalitat del seu claustre. Sense entrar a valorar la justícia d'aquesta decisió, és evident que les autoritats republicanes, en un moment tan crític per al règim, no confiaven en l'adhesió (com a mínim ideològica) del professorat de la Normal de Barcelona. No només es va depurar el professorat de l'Escola, també l'alumnat va passar per aquest procés, en el qual va tenir un paper destacat el director, així com els representants de les abans esmentades associacions d'alumnes; malauradament no ha estat possible de trobar més informació al respecte, i molt menys les dades resultants del procés¹³.

La vida de la Normal durant la guerra va quedar, com no podia ser d'altra manera, notablement alterada. El nou claustre (bastants dels nous professors eren, com el director, inspectors d'Ense-

després d'exercir una llarga temporada com a director interí [ACTES DE CLAUSTRE (1934-1937), foli 27].

(10) Només es va fer constar a l'acta la data de la sessió i els claustrals que hi van assistir [ACTES DE CLAUSTRE (1934-1937), foli 34].

(11) *Ibid.*, foli 35. Es tractava dels professors numeraris Rueda, Ruvira i Sáiz, de les professores especials Vilaret i Noguera i del professor auxiliar Pou.

(12) *Ibidem*.

(13) La depuració de l'alumnat de les Normals es va regular per un decret de 19 de setembre de 1936 (*Gaceta* del 20): per poder-se matricular, s'exigia haver estat favorablement avaluat per un "Comité Seleccionador" (format pel Director, 1 representant de la FUE del centre (si aquesta organització hi funcionava abans del 18 de juliol de 1936), 1 representant del Front Popular designat pel comitè provincial, local o professional i 1 delegat provincial o local de la F.E.T.E.-secció normalistes.

nyament Primari)¹⁴ es va esforçar per impulsar una renovació vigorosa dels mètodes de treball i docència (sobre aquest tema es va produir una àmplia discussió al claustre de 30 de setembre de 1937, per exemple), però les circumstàncies (reclutament d'alumnes per l'exèrcit, canvis en els plans d'estudis per formar més ràpidament els mestres que calien a les escoles públiques, intensa mobilització política de l'alumnat...) no afavorien un veritable ambient de treball (als claustres del 30 de setembre i del 24 de desembre de 1937, el professorat es queixa amargament per la falta de motivació acadèmica de l'alumnat i pel seu cada vegada més alt absentisme).

En aquest estat de coses, i amb un canvi a la direcció de l'Escola (Sánchez Trincado va ser substituït pel professor de la Normal de la Generalitat Miquel Bargalló)¹⁵, la Normal republicana va encaminar-se cap al seu final; encara el 2 de desembre de 1938 es va celebrar un claustre -en seria l'últim- on es van discutir qüestions d'organització acadè-

mica com si l'imminent enfonsament de la Catalunya republicana no fos més que un maleït malson.

La «contrareforma» als estudis de Magisteri

El triomf de l'exèrcit franquista a la Guerra Civil representà, en el camp de l'ensenyament, l'inici d'un llarg viatge en el temps... cap al passat. No va ser la simple tornada a la situació anterior a la República; els canvis que el *Nuevo Estado* introduí a l'escola feien que ni tan sols l'antic sistema educatiu de la monarquia borbònica s'assemblés a la nova situació¹⁶.

Potser fou en els estudis de Magisteri on la contrareforma educativa sí que significà senzillament tornar al model anterior,

(14) És el cas de Rafael Ferrer, José Zambano, María Cuyás i Heliodoro Carpintero [ACTES DE CLAUSTRE (1934-1937), foli 35].

(15) Bargalló va presidir el claustre per primera vegada el 26 de maig de 1938 i va mostrar la seva confiança que la seva estada al càrrec fos pasatgera [ACTES DE CLAUSTRE (1938-1939) -s'ha de fer constar que hi ha un error en les dates d'aquest llibre d'actes; en realitat conté una acta de finals de 1937 i no n'hi ha cap de 1939].

(16) Per a una visió dels plantejaments educatius del règim franquista vegeu, entre d'altres, G. CÁMARA VILLAR (1984); *Nacional-Catolicismo y Escuela. La Socialización Política del Franquismo (1936-1951)*. Jaén: Hesperia; E. GERVILLA CASTILLO (1990) *La escuela del nacional-catolicismo. Ideología y educación religiosa*. Granada: Impresdisur; A. MAYORDOMO; J.M. FERNÁNDEZ SÓRIA (1993); *Vencer y convencer. Educación y política, España 1936-1945*. València: Universitat de València; J. MONÉS i PUJOL-BUSQUETS (1981); *L'Escola a Catalunya sota el franquisme*. Barcelona: Edicions 62; F. MORENTE VALERO (1996) *La Escuela y*

encara que no de forma explícita i tampoc sense que faltessin les indecisions i les solucions provisionals.

Iniciada la guerra, les autoritats de la «zona nacional» van decidir (ordre de 22 de setembre de 1936) que les Normals continuessin amb les seves activitats amb les estudiants normalistes, mentre que una altra ordre (1 d'octubre de 1936), a més de suprimir la coeducació a les Normals -implantada amb el pla professional-, establia la suspensió de les activitats per als estudiants masculins, situació que s'allargà als anys 1937 i 1938¹⁷. Abans ja s'havia suprimit el requisit d'un examen d'ingrés per a l'accés al grau professional del Magisteri¹⁸.

De fet, el pla professional va quedar anul·lat sense que cap nova formulació el substituís. Això vol dir que les Escoles Normals no van poder iniciar la formació de noves promocions d'alumnes almenys fins al curs 1942-1943, quan es va estrenar el nou pla d'estudis. Malgrat això, no es pot afirmar -com de vegades s'ha fet- que fins al 1942 les Escoles Nor-

mals romangueren tancades, ja que, com es veurà en el cas de la Normal de Barcelona, es van realitzar un seguit de cursets i d'activitats orientats a l'obtenció del títol de mestre per part de diversos col·lectius¹⁹.

Entre 1939 (de fet, a la «zona nacional», des de 1936) i 1942, els estudis de Magisteri es van situar en un terreny ambigu i provisional. Durant la guerra, en relació a aquesta qüestió i a banda del que ja s'ha comentat, només es va reintroduir l'assignatura de Religió a les Escoles Normals²⁰. Caldrà esperar fins a 1940 (Decret del 10 de febrer i Ordre del 28 del mateix mes) per trobar legislació sobre aquest tema; l'esmentat decret restablia l'article 28 del Reial decret de 30 d'agost de 1914 i anul·lava el 18 del de 29 de setembre de 1931, la qual cosa donava com a resultat la possibilitat d'obtenir el títol de mestre a qui tingués el de bat-

el Estado Nuevo. La depuración del Magisterio Nacional. Valladolid: Ambito ediciones; i R. NAVARRO SANDALIAS (1990) *La enseñanza primaria durante el franquismo (1936-1975).* Barcelona: P.P.U.

(17) M. DE GUZMÁN: *Vida y muerte...* (cit.), p. 184.

(18) Ordre de 28 d'agost de 1936 [Vegueu L. GABILÁN PLA; i W. D. ALCAHÚD, *Legislación española.* San Sebastián: 1937-1939, vol. I, pàg. 312].

(19) Durant aquests anys, les Normals es dedicaren a impartir els cursos per als batxillers que aspiraven al títol de mestre, així com a acabar la formació de l'alumnat que tenia a mig fer els seus estudis del pla professional; també es feien exàmens d'assignatures soltes (especialment de Religió, donat que, des de febrer de 1940, s'havia establert l'obligatorietat d'aprovar aquesta assignatura per als docents que no l'hagessin fet durant els seus estudis) i es van fer els cursets destinats a les dues promocions d'«Oficiales maestros» («alféreces provisionales») amb el títol de mestre i/o batxiller per als qui es van convocar oposicions especials.

(20) Ordre del 10 de novembre de 1936 (B.O.E. del 14).

xillerat i superés un curset especial d'uns pocs mesos (s'havia d'acabar abans del 31 de juliol de 1940) i que inclouria matèries com ara Religió i Moral, Pedagogia, Ensenyaments de la Llar i Economia Domèstica, Música i Cal·ligrafia; s'havia de fer, també, un període de pràctiques (es donava la possibilitat de fer-lo a escoles no oficials -les «Escuelas del Ave María», per exemple) i assistir -fora de les Normals- a cursos complementaris de formació patriòtica i religiosa; aquest «pla» només tenia una validesa de dos cursos²¹.

El pla de 1942 (Ordre de 24 de setembre) tampoc va tenir gaire futur (només va estar en vigor 3 anys, fins a l'aprovació de la «Ley de Educación Primaria», de 1945). En realitat era poc més que la recuperació del pla de 1914: s'hi accedia amb 12 anys (15 al pla de 1914, i 16 al professional), amb l'única exigència dels estudis primaris i un fàcil examen d'ingrés; la durada dels estudis era de quatre cursos (tres de formació cultural i un més de professional); els batxillers es podien matricular lliures (cosa prohibida en el pla professional) i obtenir el títol tot superant els exàmens de Cal·ligrafia, Música, Religió i Moral, Pedagogia, Història de la Pedagogia i les pràctiques corresponents (les alumnes, a més, havien d'aprovar els tres cursos d'En-

senyaments de la Llar i Economia domèstica)²².

La regulació definitiva dels estudis de Magisteri no es va fer fins a l'esmentada llei d'educació primària²³: l'edat d'ingrés pujava fins als 14 anys i s'exigien els 4 primers cursos del batxillerat; els estudis duraven 3 cursos, i es mantenia la rigorosa separació de sexes entre l'alumnat; l'accés a l'escalafó del Magisteri tornava a fer-se mitjançant les tradicionals oposicions. Es confirmava, doncs, el retrocés que les diverses mesures preses per les autoritats franquistes des del 1936 anunciaven envers el pla professional de 1931, i els estudis de Magisteri iniciaven un llarg viatge pel «túnel del temps».

L'Escola Normal de Barcelona durant el primer franquisme: ¿tornar a començar?

Si 1939 va significar, en tots els sentits, un abrupte trencament no només amb la situació dels anys de guerra sinó també amb la dels anys republicans, a l'Escola Normal del Magisteri Primari de Barcelona aquesta afirmació

(21) M. DE GUZMÁN *Vida y muerte...* (cit.), pàgs. 185 i ss.; i R. NAVARRO SANDALINAS *La enseñanza...* (cit.), p. 87-88.

(22) M. DE GUZMÁN: *Vida y muerte...* (cit.), p. 192 i ss.; i R. NAVARRO SANDALINAS, *La enseñanza...* (cit.), p. 88.

(23) Publicada al BOE del 18 de juliol de 1945.

potser no seria del tot correcta. La situació d'excepcionalitat del període bèl·lic va impedir que l'Escola Normal pogués funcionar amb un mínim de normalitat; és per això que cal considerar aquests anys com un parèntesi, més que no pas com una etapa que marqués de forma significativa la trajectòria del centre. De fet, com es veurà, la Normal de 1939, almenys en allò que fa referència al seu professorat, era la continuadora natural de l'Escola d'abans del 18 de juliol de 1936, amb el que això pressuposa quant a actituds personals i orientació general de la tasca docent. És evident que, malgrat tot, la liquidació del pla professional i de les reformes democràtiques de l'etapa republicana també va afectar la Normal de Barcelona, però és precisament en aquestes situacions d'asfíxia legal i intel·lectual quan la qualitat personal i professional del professorat permet, almenys, mitigar els efectes d'una política retrògrada; no sembla que aquest fos el cas de l'Escola Normal del Magisteri Primari de Barcelona.

L'entrada de les tropes «nacionals» a Barcelona provocà un nou canvi de situació a l'Escola Normal. El claustre de l'etapa de guerra va ser substituït immediatament per l'antic equip de professors i professores. La direcció de l'Escola va ser assumida provisionalment pel Director d'abans de la guerra, Evaristo Vázquez i, com la direcció del centre comunicaria més tard a la Dirección General de Primera Enseñanza, "todo el Profesorado tanto nume-

rario como especial y auxiliar" es va presentar "desde el primer día de la liberación a prestar sus servicios" (es referia, és clar, al professorat d'abans de la guerra)²⁴.

Vázquez, però, va ser substituït molt ràpidament per la persona que dirigiria l'Escola en els anys següents: la professora Adela Medrano, que ocupava la «càtedra de Labores» de la Normal²⁵ i que va prendre possessió del càrrec el 24 de març de 1939²⁶.

Durant els primers mesos de 1939, l'activitat de l'Escola Normal va ser pràcticament inexistent; el curs va quedar interromput i la situació era tal que ni tan sols s'estava en condicions d'or-

(24) Escuela Normal del Magisterio Primario de Barcelona, *Libro de Salidas (septiembre 1939/Noviembre 1941)*, p. 26 [en endavant, *SORTIDES*].

(25) Durant la República, Adela Medrano va exercir a la vegada la docència a l'Escola de l'Estat i a la de la Generalitat, però tal situació generava, en paraules de Jaume Carbonell, "un problema d'incompatibilitat, que era acompanyat d'una certa tiban-tor amb la persona que l'auxiliava"; la situació va esdevenir tan delicada que el director de la Normal de la Generalitat va plantejar la qüestió al Departament de Cultura de la Generalitat i, finalment, Medrano va haver de renunciar a la seva dedicació a la Normal de la Generalitat. Vegeu J. CARBONELL i SEBARROJA *L'Escola Normal...* (cit.), p. 231 i p. 236 (nota 2).

(26) *SORTIDES (gener 1924/setembre 1939)*, comunicat al «Jefe del Servicio Nacional de Primera Enseñanza» de data 11 d'abril de 1939 (aquest volum del llibre de sortides de l'Escola està sense paginar).

ganitzar un acte protocol·lari com va ser la celebració oficial de la «Fiesta del Libro»²⁷. Les dificultats es van mantenir de cara al curs 1939-1940; en bona mesura aquestes dificultats derivaven, per una part, de la indefinició en què havien quedat els plans d'estudis del Magisteri, però també, i de forma molt significativa, dels processos de depuració que s'havien endegat tant del professorat com de l'alumnat i que en el moment de començar el curs encara no s'havien acabat. Per aquest motiu, el claustre de l'Escola decidí, a la sessió del 7 d'octubre de 1939, no començar les classes del nou curs "en virtud de las circunstancias especiales de la depuración de los alumnos"²⁸; de fet, les classes per a l'alumnat del grau professional no es van repre-

dre fins ben entrat l'any 1940²⁹. També va ser el 1940 quan van començar les classes per als batxillers que aspiraven a treure's el títol de Magisteri; la convocatòria oberta pel Ministerio de Educación Nacional va tenir força èxit: en acabar el termini de matrícula, s'havien inscrit a l'Escola Normal de Barcelona un total de 465 alumnes (318 dones i 147 homes) per als estudis oficials, més uns altres 176 (169 dones i 97 alumnes) matriculats lliures per a la realització de pràctiques³⁰. L'allau d'alumnes va provocar seriosos problemes per a impartir la docència, ja que, com es va comentar al claustre del dia 8 de març de 1940, mancava professorat donat que, en paraules de la secretària de l'Escola, "formamos un solo Claustro mixto y varios de sus componentes están sin rehabilitar"³¹.

Hi havia també dificultats de tipus material a l'hora de reemprendre les activitats acadèmiques amb normalitat; com es va veure, les autoritats franquistes van suprimir la coeducació a les Normals i, per tant, aquestes s'havien de tornar a desdoblar (com era habitual abans de la reforma de 1931). Però no sempre hi havia edificis disponibles per poder refer les dues Normals que correspo-

(27) La «Fiesta del Libro» s'havia instaurat per una ordre del 6 de març de 1939 (B.O.E. del 13) i s'havia de celebrar a tots els centres oficials d'ensenyament. El Rectorat de la Universitat de Barcelona comunicà a la direcció de l'Escola Normal l'obligatorietat d'organitzar un acte públic, però des de l'Escola es contestà que no era possible donat "el caso especial en que se encuentra por este año la Normal, casi sin profesorado, sin alumnos depurados y sin haberse abierto oficialmente la Enseñanza (sic)"; en atenció a aquestes circumstàncies, el Rectorat acordà que l'Escola Normal s'afegís als actes organitzats a la mateixa Universitat. Vegeu: Escuela Normal del Magisterio Primario de Barcelona, *Libro de entradas. Ordenes de la Superioridad (1928-1940)*, pàgs. 316-317 [en endavant, *ENTRADES*].

(28) *ACTES DE CLAUSTRÉ (6 de maig de 1939/16 de febrer de 1946)*, p. 3.

(29) L'inici d'aquestes classes es va acordar pel claustre en la seva sessió del 12 d'abril de 1940 [*Ibid.*, pàg. 12].

(30) *SORTIDES (setembre 1939/novembre 1941)*, p. 41-42.

(31) *Ibid.*, p. 8-9.

nien a cada província; en aquests casos (i Barcelona n'era un) s'havia d'optar per desdoblar els grups femenins i masculins dintre del mateix edifici i forçar un doble torn de classes: al matí per a les dones, a la tarda per als homes (així es va acordar en el claustre del dia 7 d'octubre de 1939)³². Curiosament, encara que des de 1939 funcionaven *de facto* dues Normals de forma paral·lela, el desdoblament del claustre no es va produir fins a una data tan tardana com el 9 d'octubre de 1945³³.

En qualsevol cas, l'activitat durant el curs 1939/1940 es va limitar pràcticament a les classes dels alumnes batxillers; l'alumnat

d'altres plans era ja molt escàs -i en la seva major part es tractava d'alumnes-mestres del pla professional que feien les seves pràctiques abans d'obtenir el títol³⁴. Les coses no van canviar gaire durant els cursos següents: classes per als alumnes batxillers, eliminació de les restes del pla professional i cursets especials per als «oficiales-maestros»³⁵. La «normalització» dels estudis de Magisteri no va arribar, com es veié, fins a l'aprovació del pla de 1942; la matrícula per al curs 1942/1943 (quan per primera vegada des del final de la guerra es podia començar la carrera pel primer curs) va ser de 89 alumnes (80 dones i només 9 homes)³⁶.

L'ambient a l'Escola Normal, no podia ser d'una altra manera,

-
- (32) *Ibid.*, p. 4. En aquells temps, l'Escola Normal es trobava situada a la Rambla de Catalunya, núm. 123; el local era de lloguer i el Ministeri pagava 33.000 pessetes anuals [*ENTRADAS (1928-1940)*, p. 390-391].
- (33) El 9 d'octubre de 1945 s'aprovà una disposició (publicada al BOE del dia 11) que regulava el desplegament del nou pla d'estudis de Magisteri inclòs a la Ley de Educación Primaria i que, entre altres coses, ordenava desdoblar els claustres de les Normals; la mesura es va fer efectiva en una sessió especial del claustre el dia 19 d'octubre; en aquesta sessió es va elegir, també, el director de la Normal masculina; l'elecció va recaure en el professor González Ocenda "por ser el más antiguo en el Escalafón"; la falta de locals va impedir el desdoblament efectiu de l'Escola, per la qual cosa es continuà amb el sistema de doble torn de classes [*ACTES DE CLAUSTRE (6 de maig de 1939/16 de febrer de 1946)*, sessió del 19 d'octubre de 1945].

-
- (34) Segons comunicà la direcció de l'Escola al «Director General de Enseñanza Primaria», durant el curs 1939/1940 van acabar els seus estudis 520 alumnes batxillers (342 dones i 178 homes), per tan sols 79 del pla professional (53 i 26), 3 del pla cultural (1 i 2) i 21 del pla de 1914 (16 i 5) [*SORTIDES (setembre 1939/novembre 1941)*, p. 112].
- (35) En el claustre del dia 3 de desembre de 1941, la directora comunica que s'està fent en aquelles dates "el segundo cursillo para Oficiales del Ejército Bachilleres", en el qual col·laboren gairebé tots els professors de la casa, a més de la professora Raposo "que a pesar de tratarse de alumnos varones ha tenido la gentileza de profesar un curso reducido de lengua española" [*ACTES DE CLAUSTRE (6 de maig de 1939/16 de febrer de 1946)*, p. 22].
- (36) *SORTIDES (novembre 1941/novembre 1944)*, comunicat a la «Jefatura Nacional del S.E.U.» de data 22 de gener de 1943.

va reflectir el nou esperit de l'època, especialment en allò que feia referència a l'ensenyament: exaltació patriòtica i aparatosa religiositat; el primer curs no va faltar la solemne cerimònia de reposició del crucifix a les aules, acompanyada de l'entronització del Sagrat Cor a l'Escola; l'acte es va celebrar amb gran pompa el dia 31 d'octubre de 1939 i hi van assistir el bisbe de Barcelona, representants de l'alcaldia i del rectorat de la Universitat, l'inspector en cap d'Ensenyament Primari de Barcelona -José Junquera Muné- i altres autoritats³⁷. En aquesta línia, l'assignatura de Religió va tenir un tractament especial i, malgrat els problemes ja comentats de manca de professorat i d'espais, així com els provocats per la curta durada dels cursos, el claustre va decidir que s'impartís diàriament "dada su importancia formativa y la brevedad del tiempo disponible para desarrollar su ciclo"; molt poques assignatures, per no dir cap altra, gaudien d'aquesta regularitat³⁸.

Una altra característica de la nova etapa que s'obrí el 1939 fou la desaparició de la *competència*: l'Escola Normal de la Generalitat va ser dissolta³⁹ i es va adjudicar a la Normal de l'Es-

tat la gestió de tot allò que hi tingués a veure; en primer lloc, s'encarregà a la Normal de l'Estat l'expedició de certificats sobre els estudis realitzats a la Normal de la Generalitat

"siempre y cuando se refieran a estudios cursados y aprobados con anterioridad al 18 de julio de 1936, y siendo condición precisa para obtenerlos el que los interesados acompañen a sus peticiones avales de personas de absoluta garantía y solvencia en relación al Glorioso Movimiento Nacional"⁴⁰;

més tard se li adjudicaren tots els serveis de secretaria (amb transferència dels fons documentals)⁴¹ i, finalment, se li lliurà tot "el material y el moblaje" de l'extingida Escola⁴²; la Normal de l'Estat va ser també l'encarregada d'elaborar, a finals de 1939, un completíssim informe sobre la Normal de la Generalitat -data de fundació i disposicions oficials al respecte, professorat i la seva trajectòria, nombre d'alumnes que hi van estudiar, tipus d'accés, característiques de l'ensenyament impartit (incloent-hi informació sobre el seu perfil "ideològic, científico y pedagógico"), instal·lacions i locals, taxes de matri-

(37) *ACTES DE CLAUSTRE (6 de maig de 1939/16 de febrer de 1946)*, pàgs. 4-5 i 7; *SORTIDES (setembre 1939/novembre 1941)*, p. 12-13.

(38) *ACTES DE CLAUSTRE (6 de maig de 1939/16 de febrer de 1946)*, p. 4.

(39) Ordre de 28 de gener de 1939 (B.O.E. del 3 de febrer); de fet, aquesta ordre anul·lava l'autonomia en matèria edu-

cativa i establia el retorn de totes les competències, centres, edificis, etc. al Ministerio de Educación Nacional.

(40) *ENTRADES(1928-1940)*, pàg. 333.

(41) *Ibid.*, p. 335.

(42) *ENTRADES (30 d'abril de 1940/2 de març de 1942)*, p. 180.

culació, etc.- a petició de la Direcció General de Primera Ensenyança⁴³.

Lamentablement, va ser només això el que l'Escola de l'Estat va heretar de l'Escola Normal de la Generalitat; una altra vegada el repàs de les actes de claustre dels anys següents a la desfeta republicana mostra una Escola aliena als debats de tipus pedagògic (que tornen a ser-ne absents), on les unanimitats (guarnides d'una retòrica arcaica) són la norma i on només es discuteix de debò quan es tracta de repartir els diners dels drets pagats pels alumnes que es matriculen als exàmens lliures que organitza la Normal⁴⁴.

L'exigència de responsabilitats polítiques al professorat i a l'alumnat de l'Escola Normal

La postguerra es va caracteritzar, entre altres moltes coses, per una brutal repressió sobre els vençuts, que va tenir en els afusellaments i empresonaments la seva plasmació més cruel. La

repressió, però, arribà a molta més gent que la que va passar pels consells de guerra sumaríssims; mitjançant les depuracions politicoprofessionals (així com amb l'actuació dels tribunals de responsabilitats polítiques), centenars de milers de persones varen haver de donar explicacions sobre la seva passada actuació en el pla professional, polític, ideològic i, també, moral i religiós. Les depuracions van tenir lloc tant a les empreses privades⁴⁵ com, molt especialment, a l'àmbit de l'administració i les empreses públiques⁴⁶; l'ensenyament va ser un camp d'actuació de primer ordre quant a les depuracions: el cos del Magisteri va patir una purga de considerables proporcions⁴⁷, i

(43) ENTRADES (1928-1940), p. 365-366.

(44) ACTES DE CLAUSTRE (6 de maig de 1939/16 de febrer de 1946), p. 60 i ss.

(45) VEUGE C. MOLINERO; P. YSAS (1985) *"Patria, Justicia y Pan". Nivel de vida i condicions de treball a Catalunya. 1939-1951*. Barcelona: La Magrana p. 102-106.

(46) Comencen a ser nombrosos els estudis sobre aquesta qüestió, especialment pel que fa a les depuracions a l'administració local; vegeu, a tall d'exemple, M. BARALLAT (1991) *La repressió a la postguerra civil a Lleida (1938-1945)*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 265-380; B. RIQUEL: J. B. CULLA (1989) *El franquisme i la transició democràtica (1939-1988)*; vol. VII de la *Història de Catalunya*, dirigida per P. Vilar. Barcelona: Edicions 62, p. 95; C. SANTACANA (1994) *Victoriosos i derrotats: el franquisme a L'Hospitalet, 1939-1951*. Barcelona: Centre d'Estudis de L'Hospitalet/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 136-143; J. M. SOLÉ i SABATÉ (1985) *La repressió franquista a Catalunya (1938-1953)*. Barcelona, Edicions 62, p. 254-258.

(47) He estudiat aquests processos tant a la província de Barcelona com al conjunt d'Espanya; veieu F. MORENTE VALERO (1996) *Tradicón y repre-*

no se'n van escapar tampoc ni els cossos docents de l'ensenyament secundari, les Escoles Normals i la Universitat, ni l'alumnat dels centres universitaris i dels estudis de Magisteri. Les autoritats del *Nuevo Estado*, i els seus publicistes, consideraven que la tasca «antipatriòtica» de molts professors i mestres havia estat decisiva per portar Espanya cap a la situació que, des del seu punt de vista, féu inevitable la intervenció de l'exèrcit *salvador*⁴⁸. Es tractava, doncs, d'evitar que això tornés a passar, i per aconseguir-ho calia fer una selecció rigorosa del professorat de tots els nivells educatius. Amb aquesta finalitat, en una data tan primerenca com el 8 de novembre de 1936, un decret signat per Franco va crear tot un seguit de comissions depuradores que havien de portar a terme aquesta *neteja*⁴⁹.

En el cas de la Normal de Barcelona, el procés depurador es va iniciar molt ràpidament; el 6 de març de 1939, es va rebre a l'Escola un escrit del Rectorat de la Universitat de Barcelona demanant informació sobre el personal docent, administratiu i subaltern, que havia de ser classificat segons

algun d'aquests criteris: "adictos, dudosos, sospechosos, rebeldes, etc."⁵⁰. El 8 de març, el «Jefe del Servicio Nacional de Primera Enseñanza del M.E.N.» deixà suspesos de feina i sou quatre professors de l'Escola: Felipe Saiz, Félix Rueda, Francisco Ruvira i Joaquín Pou.⁵¹ Es tractava d'alguns dels pocs professors que no van ser destituïts pel govern de la República el 1936, algun dels quals, a més a més, va tenir un protagonisme destacat a la vida de la Normal durant la Guerra Civil⁵².

A començament del mes de juny de 1939, la comissió C), amb seu a la Universitat de Barcelo-

les comissions i les sancions aplicables. La depuració del professorat de les Escoles Normals s'encarregava a les comissions C) i la dels mestres i alumnes normalistes a les comissions D) (s'anomenaren així per la lletra de l'apartat corresponent del decret que les creava). La Comissió C), una per província, la formaven "el Gobernador civil, un Profesor del Instituto de 2ª Enseñanza, un Profesor de Escuela Normal, otro de Escuela de Artes y Oficios o de Comercio, y un vecino con residencia en la capital"; la comissió D) -igualmente, d'àmbit provincial- estava constituïda per "un Director de Instituto de 2ª Enseñanza, un Inspector de 1ª Enseñanza, el Presidente de la Asociación de padres de familia y dos personas de máximo arraigo y solvencia moral y técnica"; la comissió C) era presidida pel Governador civil, mentre que la D) restava sota la presidència del director d'Institut.

(50) *ENTRADES (1928-1940)*, pàg. 312.

(51) Els tres primers eren professors numeraris i el quart, professor auxiliar. [*ENTRADES (1928-1940)*, p. 313].

(52) Saiz, per exemple, va formar part de la Junta de Govern de l'escola esco-

sión. La depuración del Magisterio de Barcelona (1939-1942). Barcelona: P.P.U.; i F. MORENTE VALERO *La Escuela...* (cit.).

(48) Vegeu, per exemple, E. SUÑER (1937) *Los intelectuales y la tragedia española*. Burgos: Editorial Española.

(49) El decret es publicà al B.O.E. de l'11 de novembre; una ordre de 10 de novembre (B.O.E. de l'11) establia les normes de funcionament de

na- es posà en contacte amb la direcció de l'Escola per tal de demanar informació sobre el professorat suspès provisionalment de feina i sou, ja que la depuració del personal docent havia d'iniciar-se per aquests casos⁵³. Val a dir que la tramitació dels expedients de depuració era un procés lent i prolix (s'havien d'aconseguir informes de molt diversa procedència sobre la ideologia i la conducta política, social, religiosa, professional, etc. dels afectats) i que no era infreqüent que s'allargués durant mesos i fins i tot anys⁵⁴.

A l'Escola Normal de Barcelona, això no obstant, la situació fou prou clara des del primer moment: tot el professorat nomenat per la Generalitat (o el govern republicà) durant la guerra fou cessat immediatament; la resta de professors i professores (tant els qui havien estat cessats pel govern republicà com aquells que no ho van ser) havia de sol·licitar el reingrés a la seva plaça; la totalitat del professorat de la Normal (tret dels quatre citats més

amunt) fou rehabilitada provisionalment mentre es tramitaven els seus expedients de depuració. La suspensió provisional col·locava els afectats en situacions personals molt difícils; alguns (com va ser el cas del professor Rueda)⁵⁵ hagueren de dedicar-se a l'ensenyament privat (encara que no era fàcil pel rigorós control que s'hi portava per part de les autoritats educatives) ja que la suspensió podia allargar-se mesos; els professors suspesos de la Normal de Barcelona no van aconseguir la seva rehabilitació provisional fins a ben entrat l'any 1940 i, encara que soni inversemblant, l'argument utilitzat pel Ministeri per concedir-los-la va ser que eren d'ideologia dretana i «afectos» al «Glorioso Movimiento Nacional»⁵⁶.

Quant al professorat de la Normal de la Generalitat, el procés fou exactament el mateix; els professors numeraris (procedents de l'escalafó de professors d'Escoles Normals) que van ser rehabilitats provisionalment restaren adscrits -de forma interina- a la Normal de l'Estat⁵⁷, mentre que

llida en el claustre del dia 16 d'octubre de 1936 [ACTES DE CLAUSTRE (1934-1937), foli 36]. Per altra banda, a les actes de claustre dels anys de guerra queda reflectida la participació reiterada dels professors Rueda i Ruvira en els debats que s'hi feien.

(53) *ENTRADES (1928-1940)*, p. 326.

(54) Així, per exemple, la directora de la Normal comunica el 7 d'abril de 1940 al «Director General de Primera Enseñanza» que "no se ha publicado aun (sic) ningún resultado de depuración relativo al Profesorado de esta Escuela" [*SORTIDES (setembre 1939/novembre 1941)*, pàg. 117].

(55) *SORTIDES (setembre 1939/novembre 1941)*, p. 157.

(56) Francisco Ruvira la va obtenir el 31 de maig de 1940, Felipe Saiz el 19 d'octubre de 1940, mentre que Félix Rueda hagué d'esperar fins al 6 de desembre de 1940 [*ENTRADES (30 d'abril de 1940/2 de març de 1942)*, p. 13, 52 i 68, respectivament].

(57) Va ser el cas dels professors Amadeu Visa Tristany -que va ser director a la Normal de la Generalitat-, Angel Frigolà Morató, Pablo Martínez de Salinas Molinero i Salvador

la resta (que no va demanar el reingrés) perdé els seus drets i tots ells van ser separats del cos⁵⁸.

El professorat de la Normal de Barcelona va sortir, en general, ben lliurat del procés depurador; el fet d'haver estat destituït pel govern de la República era garantia gairebé suficient d'idoneïtat ideològica en els nous temps, per la qual cosa les confirmacions en el càrrec i en els drets adquirits

van ser el resultat habitual dels expedients de depuració (és més, qui havia estat represaliat per les autoritats republicanes va tenir dret a reclamar els havers no percebuts durant el temps de la sanció). La situació dels suspesos provisionalment de feina i sou va ser força més complicada; a la documentació consultada per a la redacció d'aquest article només he pogut trobar el resultat d'un d'aquests expedients de depuració: el del professor Francisco Ruvira Giménez; per ordre ministerial de 10 de març de 1941 (B.O.E. núm. 95) se li va imposar la sanció de trasllat forçós a l'Escola Normal de Còrdova i la inhabilitació per a càrrecs directius i de confiança⁵⁹; el professor Ruvira cessà com a professor de la Normal de Barcelona el 31 de juliol de 1941⁶⁰, però va sol·licitar la revisió del seu expedient, que li va ser concedida i, finalment, li va resultar favorable; la resolució definitiva va ser la de

Maluquer. La seva rehabilitació provisional no va ser, però, immediata: Martínez Salinas la va obtenir el juny de 1939 [*ENTRADES (1928-1940)*, pàg. 326], mentre que Visa i Frigolà continuaven suspesos de feina i sou el novembre de 1939 [*SORTIDES (setembre 1939/novembre 1941)*, pàg. 16]. La seva interinitat acabà amb el seu trasllat a les Escoles Normals de les quals procedien: Visa cessà a la Normal de Barcelona el 17 de març de 1941, Frigolà ho féu el 23 de març del mateix any, mentre que Martínez Salinas no marxà fins l'1 de juny de 1942; sobre Maluquer no ha estat possible trobar informació [*Escuela Normal del Magisterio Primario de Barcelona. Libro de Ceses (1916-1943)*, pàgs. 64, 67 i 82 -en endavant, *CESSES*].

- (58) El 4 de desembre de 1939, el Ministeri d'Educació signà una resolució on es deia: "No habiéndose presentado a servir sus cargos en el plazo señalado por las disposiciones vigentes, este Ministerio ha dispuesto de acuerdo con lo ordenado en el art. 171 de la Ley de 9 de septiembre de 1857, sean dados de baja en el Escalafón correspondiente los Profesores numerarios de la Escuela Normal de Barcelona [es refereix, en realitat, a la Normal de la Generalitat] que se expresan a continuación: D. José Piñol Miranda, D. Miguel Santaló Parvorell, D. Manuel Galés Martínez, D. Juan Roura Parella, Doña Margarita Comas Camps, D. Miguel Bargalló Ardévol y D. Eduar-

do Albors Carreres" [*ENTRADES (1928-1940)*, pàgs. 366-367]. De tots ells, l'únic que va sol·licitar la seva depuració, encara que fora de termini, va ser Eduard Albors; el Ministeri va acceptar tramitar-la i fins i tot li va concedir (a petició de l'interessat) el pagament del 50 % dels seus havers mentre es resolgués l'expedient; finalment, el Ministeri el va donar per definitivament separat del servei amb l'argument que no va justificar suficientment les raons de la seva presentació tan fora de termini [*ENTRADES (30 d'abril de 1940/2 de març de 1942)*, pàg. 54-55 i 60-61].

- (59) *ENTRADES (30 d'abril de 1940/2 de març de 1942)*, anotació del dia 25 de maig de 1941.
- (60) *CESSES (1916-1943)*, pàg. 70.

confirmació en el càrrec amb pèrdua dels havers no percebuts durant la suspensió provisional (això sí, "sin que esta restricció tenga caracter -sic- punitivo")⁶¹.

Els expedients de Félix Rueda Ibáñez i Joaquín Pou Godori es tancaren, segurament, sense cap sanció o amb una sanció menor, com es pot suposar a partir del fet que tots dos continuaven a l'Escola Normal anys després, quan els processos de depuració ja estaven pràcticament tancats⁶². De Felipe Saiz, tanmateix, no n'hi ha cap rastre a la documentació consultada; no és improbable que el seu expedient es tanqués amb una sanció important, ja que -com es veié- va formar part de la Junta de Govern de l'Escola durant la guerra i aquesta (la col·laboració amb les autoritats republicanes i l'acceptació de càrrecs de responsabilitat) era una de les més greus acusacions que es podien formular en els processos de depuració, i moltes vegades acabava

provocant la separació del servei de l'interessat⁶³.

També l'alumnat de l'Escola Normal va ser sotmès a un rigorós procés de depuració política⁶⁴, que, en aquest cas, va córrer a compte de la Comissió D) (que també depurava els i les mestres). La depuració afectava a qui havia iniciat els seus estudis sota la legalitat republicana i encara no els havia acabat; sense una resolució favorable de l'expedient no era possible la continuació en els estudis de Magisteri. Això no obstant, la lentitud del procés (i la urgència de la depuració dels mestres) féu que, per a no paraitzar indefinidament l'activitat a les Normals, s'autoritza la matrícula condicionada dels alumnes l'expedient dels quals encara no tenia resolució ferma; s'autoritza, doncs, la matrícula, però amb la prohibició expressa de qualificar aquests alumnes abans de la seva depuració definitiva⁶⁵.

-
- (61) Disposició ministerial del 24 de desembre de 1941 [*ENTRADES (30 d'abril de 1940/2 de març de 1942)*], anotació del dia 5 de gener de 1942. Així, Ruvira tornà a la Normal de Barcelona; encara va presentar una instància per tal de percebre els havers corresponents als mesos de suspensió provisional, però la petició li va ser denegada [*SORTIDES (novembre 1941/novembre 1944)*, foli 26].
- (62) Pou continuava com a professor auxiliar de lletres el 1943, any en què va beneficiar-se d'una pujada de sou; també Rueda va millorar la seva posició a l'escalafó com a professor numerari l'any 1945 [*CESSES (1940-1955)*, pàgs. 5 i 30, respectivament].

-
- (63) Vegeu MORENTE VALERO, F.: *Tradición y represión...* (cit.), pàgs. 150-151.
- (64) Per a una anàlisi detallada d'aquest procés, vegeu MORENTE VALERO, F.: *Tradición y represión...* (cit.), pàgs. 170-178; també MORENTE VALERO, F.: "La depuración política del alumnado de las Escuelas Normales de Barcelona (1939-1941)" a *Revista Interuniversitaria de Formación del Profesorado*. Zaragoza, núm. 22, enero/abril 1995, pàgs. 173-183.
- (65) *ENTRADES (1928-1940)*, p. 346. En resposta a una pregunta de la direcció de l'Escola sobre aquesta qüestió, la «Direcció General de Primera Enseñanza» matitzava l'esmentada autorització, tot afirmant que "si existiesen antecedentes desfavorables

La depuració de l'alumnat normalista va ser regulada per una Ordre ministerial de data 29 d'abril de 1937; els alumnes havien de demanar el reingrés als estudis de Magisteri amb una instància acompanyada d'una declaració jurada sobre les seves activitats polítiques, possible militància política o sindical, adscripcions ideològiques, etc. abans i després del 18 de juliol de 1936; les comissions depuradores, per la seva part, havien de demanar els mateixos informes que en el cas dels mestres (és a dir, com a mínim, informes de l'alcalde, el mossèn, el president d'una associació de pares -o en el seu defecte un veí de moralitat i idoneïtat ideològica contrastades- i la Guàrdia Civil de la localitat on visqués l'estudiant -o exercís el mestre-), però, a més, s'exigia l'elaboració d'informes sobre l'alumnat per part del professorat de la Normal corresponent. Els informes es demanaven en impresos *normalitzats* on, en diferents apartats, es preguntava sobre la "Conducta religiosa, política y social anterior al 18 de Julio de 1936 (...) Conducta durante la dominación rojo-separatista (...) Ideas separatistas. Labor catalanista en la escuela y fuera de ella. Publicaciones catalanistas (...) Partidos políticos y organizaciones sindicales a que ha pertenecido (...) Conducta profesional y pri-

respecto a la conducta moral, política y social" d'algun alumne no es formalitzaria la matrícula i es donaria coneixements dels fets a la pròpia Direcció General [*Ibid.*, p. 350-351].

vada (...) Concepto general"⁶⁶.

La Comissió depuradora va sol·licitar a la Normal informes de l'alumnat per cursos⁶⁷; amb la documentació que va acumular, els membres de la Comissió abordaren la depuració de l'alumnat a partir del 30 de setembre de 1939; per facilitar la feina, es van fer tres grups: alumnat de la Normal de l'Estat, alumnat de la Normal de la Generalitat i alumnes-mestres; els expedients de depuració es classificaven en tres blocs: a) confirmats en els seus drets (i, per tant, habilitats per continuar els seus estudis), b) inhabilitats per a la continuació d'estudis per no haver demanat dintre del termini legal la seva depuració, i c) alumnes a qui, en funció de la informació disponible, s'havia de formular un «plec de càrrecs» (en aquest cas, l'interessat disposava de deu dies per contestar per escrit, i aportar tota la documentació exculpatòria que considerés oportuna).

A partir de diverses fonts⁶⁸, he pogut establir el nom de 196 alum-

(66) Vegeu F. MORENTE VALERO, *Tradición y represión...* (cit.), p. 98.

(67) El 12 de juny de 1939 es rebé a l'Escola un ofici de la Comissió D) sol·licitant "informes sobre los antecedentes religiosos, políticos y sociales de los alumnos de 4º año del Grado Profesional" -és a dir, sobre els *alumnes-mestres*- [*ENTRADES 1928-1940*], p. 327].

(68) El *Libro de Actas de la Comisión Depuradora del Magisterio de Barcelona* i el *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona*.

nes sotmesos a expedient de depuració (es tracta d'alumnes de la Normal de l'Estat, la Normal de la Generalitat i alumnes-mestres). El resultat d'aquesta depuració va ser el següent: 128 (65,3 %) confirmats en els seus drets i 61 (31,1 %) inhabilitats per a la continuació d'estudis (en altres 7 casos es va obrir expedient de disciplina -o bé en desconeixem la resolució). No són, evidentment, les xifres de la totalitat de l'alumnat que s'havia de sotmetre a depuració, però sí que es tracta d'una quantitat d'alumnes prou elevada com per calibrar l'enorme duresa que tingué el procés⁶⁹.

És significativa, d'altra banda, la notable diferència entre els resultats de la depuració de l'alumnat de la Normal de l'Estat i els de la Normal de la Generalitat: el 83,4 % dels primers varen ser confirmats en els seus drets, per tan sols un 42,1 % dels segons; alternativament, el 14,4 % dels primers van ser inhabilitats per continuar els seus estudis, per un 50,9 % dels segons. La raó d'aquesta diferència és fàcil d'explicar: una part molt important de l'alumnat de la Normal de la

Generalitat ni tan sols va demanar la rehabilitació i, per tant, els interessats van perdre directament tots els seus drets; per contra, la proporció no va ser tan alta entre l'alumnat de la Normal de l'Estat⁷⁰.

En una gran ciutat com Barcelona, les informacions de les autoritats sobre els alumnes molt sovint eren poc precises; és per això que la col·laboració del professorat -i d'altres alumnes- es feia imprescindible per a la comis-

com va dir José Mª Pemán, «Presidente de la Comisión de Cultura y Enseñanza de la Junta Técnica del Estado», que endegà el procés depurador, aquest tenia un caràcter punitiu però també preventiu [«Circular a los Vocales de las Comisiones Depuradoras de Instrucción Pública», de data 7 de desembre de 1936]; i c) el món de les Normals era molt petit, tothom es coneixia i, per tant, no hi va haver res en la conducta dels alumnes que pogués escapar al coneixement de la comissió depuradora.

(70) Aquesta actitud diferent és comprensible: donat el caràcter de la Normal de la Generalitat i la ideologia dominant en el bàndol vencedor a la guerra, era fàcil pensar que el sol fet d'haver-la escollit per davant de la Normal de l'Estat feia sospitós l'alumne de sostenir idees nacionalistes; molts (entre ells, la major part del professorat, que va optar per exiliar-se) no van voler comprovar si aquesta suposició era encertada o no. Ho era, com demostra la valoració que va fer la pròpia directora de la Normal de l'Estat, Adela Medrano -que, recordem, va ser membre del claustre de la Normal de la Generalitat- en un escrit adreçat a la «Dirección General de Primera Enseñanza» el 16 d'octubre de 1939: "Clases alumnos Grado Profesional no han

(69) En termes relatius va ser molt més dura que la depuració dels mestres; hi ha diverses raons que expliquen aquest fet: a) la normativa depuradora establia només tres possibilitats sancionadores -confirmació, inhabilitació o expedient de disciplina-, la qual cosa feia que no es pogués matisar gaire la sanció en funció de la gravetat de l'acusació -el ventall de sancions en el cas dels mestres era molt més ampli-; b) es tractava de depurar els mestres del futur i,

sió depuradora; aquesta col·laboració no va faltar; en alguns casos forçada i amb poc entusiasme⁷¹, però en altres sense que aquest hi faltés⁷². Per altra banda, va ser el claustre de la Normal el que va haver d'instruir i resoldre els expedients de disciplina en què van acabar alguns expedients de depuració (en què es van reconvertir sancions d'inhabilitació després dels tràmits de revisió); entre desembre de 1941 i maig de 1945, el claustre va estudiar nou expedients de disciplina com a resul-

tat d'expedients de depuració; els expedients van ser instruïts pel professor de Religió, José Gros, com a «Juez Instructor», amb la col·laboració del professor auxiliar numerari Santiago Nonó, que actuava com a Secretari⁷³. Val a dir que, en tots els expedients, el Claustre, a proposta de l'instructor, acordà la rehabilitació dels interessats, si bé, en alguns casos, s'afegí que calia inhabilitar-los per a exercir càrrecs de confiança, i sotmetre'ls "al control y vigilancia de elementos de absoluta prohibidad religiosa y patriótica, por un tiempo prudencial mientras con su conducta diafana (sic) e indubitable no haya dado pruebas de su aptitud completa y de su madurez absoluta"⁷⁴.

Evidentment, el control ideològic de l'alumnat no acabava amb la depuració; els nous alumnes havien de presentar avals de persones de reconeguda solvència ideològica i moral per poder

comenzado por tener pendiente el caso tan especial y delicado de los alumnos procedentes Escuela Generalidad, en su mayoría izquierdistas y separatistas. Para evitar molestas y desagradables situaciones que pudieran crearse, si la depuración resulta desfavorable, como es de esperar, el Claustro ha acordado demorar unos días comienzo clases para ver si puede ya empezarse con unidad de ideales y sentimientos entre companeros (sic), y entre Profesores y alumnos en general" [*SORTIDES (setembre 1939/novembre 1941)*, p. 9-10].

(71) Així, per exemple, els professors de la Normal de la Generalitat que estaven adscrits provisionalment a la de l'Estat van ser requerits per tal que informessin de l'alumnat de la seva Escola de procedència que demanava la rehabilitació [*SORTIDES (gener 1924/setembre 1939)*, escrit del 28 d'agost de 1939]. Per altra banda, molts professors omplien els informes de forma rutinària i, moltes vegades, sense contestar tots els apartats; la comissió va arribar fins i tot a cridar l'atenció d'algun professor per aquests motius: al professor Llanas i a la professora Cuscurita els exigí que omplíssim els informes en la seva totalitat, amb més precisió en les dades, i fent servir "los impresos «ad hoc»" [*ENTRADES (1928/1940)*, pàgs. 334-335].

(72) El cas més clar en aquest sentit va ser el del professor Martínez Salinas -que procedia, com es recordarà, de la Normal de la Generalitat- a qui la comissió depuradora citava freqüentment com a font d'autoritat en el moment d'imposar determinades sancions d'inhabilitació [Vegeu *Libro de Actas de la Comisión Depuradora...* (cit.), 223, 224 i 229].

(73) Segons acord pres pel claustre el dia 14 de gener de 1942 [*ACTES DE CLAUSTRÉ (6 de maig de 1939/16 de febrer de 1946)*, pàgs. 24-25].

(74) La cita correspon a la resolució de l'expedient d'Emili Pallejà; en altres quatre casos hi va haver resolucions similars [*ACTES DE CLAUSTRÉ (6 de maig de 1939/16 de febrer de 1946)*, pàgs. 27, 30, 39, 50, 51, 65 i 66].

matricular-se, i al llarg dels seus estudis estaven sota contínua vigilància; aquest control no era només intern, sinó que s'exercia també des de diverses instàncies del «Nuevo Estado»; així, per exemple, el S.E.U. es preocupava d'avisar l'Escola sobre els alumnes considerats perillosos des del punt de vista ideològic⁷⁵. sense que, de vegades, faltés un cert to d'amenaça si no s'atenien els suggeriments fets⁷⁶.

Cloenda

Contràriament al que va passar en altres instàncies de la vida política, social i cultural, la desfeta republicana a la Guerra Civil, en certa manera, no va suposar una ruptura brutal en la trajectòria històrica de l'Escola Normal del Magisteri Primari de Barcelona (si oblidem, és clar, el parèntesi de l'etapa bèl·lica). Va ser una part de l'alumnat de l'Escola, així com els moderns plans d'estudis republicans, els que van pagar el trencament de 1939; la formació dels mestres va patir un enorme retrocés (que no es recuperaria fins moltes dècades després) i la pedagogia i la didàctica més modernes van cedir novament terreny a plantejaments pedagògics propis del mes ranci tradicionalisme; la religió, la cal·ligrafia i els ensenyaments de la llar (per a noies) van tornar a ocupar bona part dels esforços dels i de les alumnes de Magisteri...; és a dir, allò que, malauradament, va esdevenir a tot arreu.

En aquest sentit, la Normal de Barcelona no va ser una excepció -i des d'aquest punt de vista, la pèrdua va ser irreparable-, però l'Escola com a Institució no va fer sinó tornar a funcionar sota els motlles més tradicionals, sense que el professorat semblés tenir gaires problemes en aquesta «reconversió»; de fet, i a diferència del que passà en altres sectors de l'ensenyament català (la Universitat de Barcelona, la Normal de la Generalitat, el cos del

(75) El 24 de maig de 1941, el «Jefe del S.E.U.» de Barcelona escrivia a la directora de la Normal i li deia: "La peligrosidad que el solo hecho de la desafección teórica supone en el futuro, para quienes han de ejercer la enseñanza, me obliga como Jefe del Distrito Universitario del S.E.U., a rogar a V. impida el examen de los alumnos y alumnas que le relaciono, desafechos, dudosos y no presentados a depuración..." [ENTRADES(30 d'abril de 1940/2 de març de 1942), pàg. 104].

(76) El 27 de maig de 1941, la «Jefatura de FET y de las JONS» en el districte universitari de Barcelona escrivia al «Jefe del Departamento del SEU de la Escuela Normal» tot ordenant-li que impedis l'examen d'un alumne o que, si ja s'havia examinat, no li fossin lliurades les paperetes; en l'escrit es diu que s'espera la màxima col·laboració de la direcció de l'Escola, però que, en tot cas (i en paraules de l'ordenant), "De la más mínima dificultad para el exacto cumplimiento de esta orden, me darás cuenta inmediatamente"; el delegat del SEU a la Normal va fer arribar, íntegre, l'anterior text a la directora Medrano [ENTRADES (30 d'abril de 1940/2 de març de 1942), pàg. 105].

Magisteri) la continuïtat en l'equip docent d'abans i de després de la guerra va ser pràcticament absoluta, la qual cosa, tenint en compte els rigorosíssims criteris de la depuració política que es va produir, és tot un símptoma del que es podia esperar d'aquell professorat, almenys pel que fa a les seves posicions ideològiques (i pedagògiques, ja que aquestes van ser també objecte d'un atent estudi per part de les comissions depuradores).

La depuració política, tanmateix, va incidir molt seriosament en el funcionament de l'Escola durant, almenys, els primers anys del franquisme; no tant pel que fa al professorat, que -com s'ha dit- majoritàriament era afí ideològicament al règim i, per tant, a penes va patir represàlies⁷⁷, com

per la duresa de la purga entre l'alumnat, i pel fet, no menys-preable, que la depuració afectà molt especialment l'alumnat més compromès amb les idees de renovació pedagògica i amb el model d'escola (per no parlar dels ideals progressistes i democràtics) impulsats pels governs de la República i de la Generalitat de Catalunya. Això, que va contribuir a fer més gris, rutinari i arcaic l'ambient de treball a l'Escola Normal del Magisteri Primari de Barcelona, va hipotecar també per molts anys el desenvolupament d'una escola pública avançada i moderna al país.

Bibliografia

CÁMARA VILLAR, G. (1984): *Nacional-Catolicismo y Escuela. La Socialización Política del Fran-*

(77) Aquest fet contrasta amb afirmacions com la que fa Guzmán en el sentit que l'escalafó de les Escoles Normals va quedar reduït a la meitat com a conseqüència de la depuració [M. de GUZMÁN: *Vida y muerte...* (cit.), pàg. 199]; en realitat es tracta d'afirmacions no fonamentades en cap dada concreta, sinó més aviat en una impressió que, finalment, no resulta del tot correcta; els estudis concrets que s'hi van fent demostren que la depuració política va ser certament rigorosa, però no *apocalíptica* com es podria pensar (és exactament el mateix que passava amb la depuració dels mestres abans que es comencessin a fer estudis basats en la documentació generada pel propi procés depurador); és ben cert que el cas de la Normal de Barcelona va ser probablement una excepció (pel petit nombre de professors sancionats -prenent com a punt de partida, òbviament, la plantilla de professorat existent a 18 de

juliol de 1936-), però les dades d'altres escoles estan molt lluny del 50 % de baixes a l'escalafó anunciat per Guzmán; així, per exemple, a la Normal de Lleida, sobre un total de 20 professors, 13 van ser confirmats en els seus drets, 2 van ser suspesos de feina i sou per 6 mesos i 1 any, respectivament, mentre que 4 van ser separats del servei (2 per no sol·licitar el reingrés i 2 més com a conseqüència del seu expedient de depuració); és a dir, *només* el 20 % va patir una sanció en el seu grau màxim [Vegeu MIÑAMBRES ABAD, A.: *Génesis y evolución de la Escuela de Magisterio de Lérida (1841-1940)*, Tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1990, p. 493 i ss.].

- quismo (1936-1951)*. Jaén: Hesperia.
- CARBONELL I SEVARROJA, J. (1977): *L'Escola Normal de la Generalitat (1931-1939)*. Barcelona: Edicions 62.
- GERVILLA CASTILLO, E. (1990): *La escuela del Nacional-catolicismo. Ideología y educación religiosa*. Granada: Impredisur, 1990.
- GUZMÁN, M. de (1973): *Cómo se han formado los maestros. 1871 a 1971. Cien años de disposiciones oficiales*. Barcelona: Editorial Prima Luce.
- LOZANO SEIJAS, C. (1980): *La educación republicana*. Barcelona: Universidad de Barcelona.
- MAYORDOMO, A.; FERNÁNDEZ SORIA, J.M. (1993): *Vencer y convencer. Educación y política, España 1936-1945*. València: Universitat de València.
- MIÑANBRES ABAD, A. (1990): *Génesis y evolución de la Escuela de Magisterio de Lérida (1841-1940)*. Tesi doctoral, Universitat de Barcelona,.
- MONÉS I PUJOL-BUSQUETS J. (1981): *L'Escola a Catalunya sota el franquisme*. Barcelona: Edicions 62.
- MORENTE VALERO F. (1996): *Tradicción y represión. La depuración del Magisterio de Barcelona*. Barcelona: PPU.
- MORENTE VALERO, F. (1996): *La Escuela y el Estado Nuevo. La depuración del Magisterio Nacional*. Valladolid: Ámbito Ediciones.
- NAVARRO SANDALINAS, R. (1990): *La enseñanza primaria durante el franquismo (1936-1975)*. Barcelona: PPU.
- PÉREZ GALÁN, M. (1988): *La enseñanza en la Segunda República*. Madrid: Mondadori, (ed. original de 1977).
- SUÑER, E. (1937): *Los intelectuales y la tragedia española*. Burgos: Editorial Española, 1937.

Paraules clau

Mestre

Formació del Professorat

Escola de magisteri

Història de l'educació

Història de la pedagogia

Abstracts

La derrota republicana en la Guerra Civil española significó el fin de los ambiciosos programas de reforma puestos en marcha en el campo de la educación desde 1931. Los planes de estudio de las Escuelas Normales fueron reformulados en un sentido claramente regresivo y conservador, mientras que el profesorado y el alumnado de las mismas eran sometidos a rigurosos procesos de depuración política; la Escuela Normal del Magisterio de Barcelona no fue una excepción, si bien, la afinidad ideológica de los miembros de su claustro con el bando vencedor en la guerra mitigó los efectos de la purga profesional entre el profesorado; no ocurrió lo mismo con el alumnado, que, además, se vio sometido nuevamente a unos planes de estudio oscurantistas y retrógrados y a un ambiente de control ideológico, moral y religioso que había de marcar el futuro de la escuela pública catalana durante años.

La défaite républicaine lors de la guerre civile espagnole eut pour corollaire la fin d'ambitieux programmes de réforme mis en place dans le domaine de l'éducation depuis 1931. Non seulement les plans d'étude des Escuelas Normales furent reformulés dans un sens clairement régressif et conservateur mais encore professeurs et étudiants furent soumis à un processus rigoureux d'épuration politique. La Escuela Normal del Magisterio de Barcelona ne fut pas épargnée, bien que les effets de la purge professionnelle dans son corps d'enseignants fussent atténués en raison d'affinités idéologiques entre les membres du Conseils des professeurs et le parti vainqueur. Pour les élèves, la situation fut bien différente: soumis à des plans d'études obscurantistes et rétrogrades, ils durent supporter une ambiance de contrôle idéologique, moral et religieux qui marquerait profondément l'école publique catalane pendant des années.

As a result of the republican defeat at the end of the Spanish civil war, the ambitious programs of reform which had been undertaken in the field of education in 1931 saw their final days. As a consequence of this, the curricula of the Escuelas Normales were redesigned to fit in with the regressive and conservative ideology of the winning faction, while the teaching staff and the students were subjected to strict processes of political purge. The Escuela Normal del Magisterio of Barcelona was not an exception to this. However, the effects of the professional purge were somehow mitigated by the ideological coincidence of some of the members of the faculty with the winning faction. Yet, it did not quite work along the same lines for the students who were subjected to obscurantist and reactionary curricula and to an atmosphere of ideological, moral and religious control. This would prove to have a strong effect on the State run Catalan school system in the years to come.